

Vernieuwing en originaliteit – Lies van den Hurk

Wat is originaliteit? Het woordenboek beschrijft het als: oorspronkelijkheid, nieuwheid, zonderlingheid of vreemdsoortigheid. Nieuwheid is dus een omschrijving van het woord originaliteit. Iets dat nieuw is, zou dus origineel genoemd mogen worden. Over het begrip vernieuwen zegt het woordenboek: het oude vervangen. Wat is dan het verschil tussen vernieuwing en originaliteit? Zit het verschil erin dat vernieuwing iets bestaands vervangt en dat originaliteit gaat over het volledig uit het niets met iets nieuws komen? Of is het begrip originaliteit veel ingewikkelder dan het in eerste instantie lijkt?

De betekenis van het woord originaliteit is door de eeuwen heen telkens veranderd. In eerste instantie was kunst een arbeid waarbij degene die het beste kon naschilderen ook het meeste succes had. Maar op een gegeven moment was dit niet meer genoeg om op te vallen. De opkomst van fotografie werkte hier ook aan mee, omdat zij de taak van de werkelijkheid weergeven op zich nam. Het belang van originaliteit binnen de kunst ontstond daarom tijdens de romantiek. Het was belangrijk dat er een stukje van jezelf in het werk zat. Je schilderde de werkelijkheid zoals die op jou persoonlijk overkwam.

Originaliteit gaat in dit geval dus om meer dan alleen vernieuwend zijn. Het gaat ook om authenticiteit. Is authenticiteit dan belangrijk om te beoordelen of iets origineel is? Of misschien zelfs wel belangrijker dan kijken naar of iets vernieuwend is? Ik denk dat beide een rol spelen bij het bepalen of iets origineel is. Een kunstwerk kan origineel zijn als het alleen maar vernieuwend is en niet authentiek, kijk bijvoorbeeld naar het postmodernisme. Het was wel vernieuwend en origineel, maar je zag niet echt iets terug van de persoon die het gemaakt had. Een kunstwerk kan volgens mij ook origineel zijn als het niet vernieuwend is, maar wel authentiek. Wanneer jij iets maakt wat al ooit eerder is gemaakt zonder dat jij dit wist, dan denk jij zelf waarschijnlijk dat het vernieuwend is en daardoor is het volgens mij toch wel origineel, maar niet vernieuwend. Je hebt iets gemaakt wat jij zelf bedacht hebt, waar je iets van jezelf hebt ingelegd en wat anders is dan wat jij ooit zelf hebt gezien. Ik denk dat hierbij wel rekening gehouden moeten worden met wie jij bent en wat voor waarde het kunstwerk heeft.

Wanneer een kunstenaar iets op de markt brengt wat al eerder is gemaakt (zonder dit dus door te hebben) dan zal dit waarschijnlijk niet als origineel gezien worden, maar wanneer een leerling in een beeldende vorming klas het doet, dan denk ik dat dit wel als origineel gezien kan worden. Ik denk dat we dit onderscheid mogen maken, omdat een leerling op de middelbare school waarschijnlijk minder kennis heeft van wat kunstenaars al eerder hebben gemaakt dan een kunstenaar die over het algemeen al ouder is.

Een kunstenaar kan niet meer volledig autonoom zijn en zal altijd beïnvloed worden door de maatschappij, opvoeding en aanleg. Het romantische idee dat de kunstenaar vrij is om zichzelf de wet te stellen, geldt allang niet meer. Een kunstwerk is de uitkomst van zowel eigen vrije beslissingen als allerlei invloeden en contexten. Toch heeft het publiek wel de verwachting dat de kunstenaar de mengeling van vrijheid en afhankelijkheid meer richting de afhankelijkheid stuurt, maar hoe weet je als kunstenaar zelf of je iets doet omdat jij dit zelf wil of omdat het idee tot je is gekomen door maatschappelijke invloeden? En wanneer heb je iets echt zelf bedacht? Als een groot deel van je persoonlijkheid voortkomt vanuit je omgeving? Dus zelfs als je iets bedenkt zonder dat je het ooit tegen bent gekomen is het beïnvloed door je omgeving. Waar trekken we dan de grens?

Ik denk namelijk dat het wel belangrijk is om te accepteren dat iets zelf bedacht kan zijn, omdat je anders terugvalt in een soort middeleeuwse visie waarbij kunst niet ondertekend mocht worden, omdat het een soort gemeenschappelijk goed was. Jij had het talent van God gekregen dus mocht je het kunstwerk niet zien als een eigen prestatie. En of het nou God of de maatschappij is die ervoor zorgt dat je deze kunst maakt, denk ik toch dat het belangrijk is dat we de originaliteit in kunst accepteren. Volgens mij blijven wij altijd een soort verlangen hebben naar originaliteit binnen de kunst.

Originaliteit is een fenomeen waarvoor bijna iedereen wel gevoelig lijkt te zijn als het gaat om kunst. Belangrijke kunstenaars zijn bijna altijd wel belangrijk geworden omdat zij iets deden dat anders was dan

voorheen gedaan werd, iets nieuws en origineels deden dus. Maar waarom is deze originaliteit waardevol? Rationeel of theoretisch kunnen we het misschien niet van belang vinden of volledig ontkennen, zoals in de middeleeuwen en het postmodernisme gedaan werd. Alles is al een keer gedaan, en originaliteit hoeft niet meer, was de instelling van het postmodernisme. Maar terugkijkend op deze periode zorgde deze gedachte juist wel voor originaliteit. Gebruik maken van alledaagse voorwerpen of reproductie werd eerder nog niet in de kunst gedaan en tijdens het postmodernisme wel, vernieuwing en anders zijn, zorgde hier dus voor originaliteit. Misschien komt dit doordat mensen onbewust toch altijd op zoek zijn naar deze originaliteit.

Waarom zijn we hiernaar op zoek en waarom wordt kunst en kunstenaar hier toch vaak op beoordeeld? Ik denk dat het gevoel van een uniek en zelfstandig wezen te zijn als mens hier een grote rol in speelt. In de verlichting ging de mens zichzelf zien als min of meer autonoom en soeverein over ons eigen lichaam, gevoelens en gedachten. Ondanks dat de autonomie van de mens meerdere malen bekritiseerd en betwijfeld is, denk ik dat mensen dit gevoel toch wel zullen blijven houden. Zelfs met de kennis die we hebben over de invloed van omgeving en aanleg. Ik zeg hiermee niet dat de mens wel of niet autonoom is, maar ik denk wel dat mensen bewust of onbewust dit gevoel wel meenemen en van belang vinden. Het gevoel een uniek, origineel en zelfstandig mens te zijn, is denk ik dus ook verbonden aan hoe we kunst beoordelen.

Hoe wordt nu tegen originaliteit aangekeken? Is het nog mogelijk, of is alles al gedaan? Ik denk dat zeggen dat alles al gedaan is een te radicale uitspraak is. Er vindt nog steeds vernieuwing plaats binnen de maatschappij. Wanneer bijvoorbeeld de fotocamera uitgevonden werd, kwam er een volledig nieuwe kunstvorm. Zo iets kan altijd weer gebeuren. Maar buiten dat zijn er ook nog verschillende visies op hoe iets origineel kan zijn in onze huidige tijd. Jan Verwoert spreekt bijvoorbeeld over Appropriation Art. Dit betekent het zich toe-eigenen van bestaande beelden, objecten, concepten of handelingsstrategieën en deze binnen het eigen werk hergebruiken of her-contextualiseren, waardoor ze van een nieuwe betekenis worden voorzien. Hij maakt een onderscheid tussen twee groepen kunstenaars die gebruik maken van Appropriation Art. De tweede generatie leeft nu en volgens Verwoert leven wij op dit moment met de 'geesten' van de eerste generatie waar we gebruik van kunnen maken. Wat moeten we ons hierbij voorstellen? Het gaat deze generatie niet zozeer om het toe-eigenen van vaste beelden en objecten, maar om het appropriëren van manieren van handelen en denken en het overnemen van uitgangspunten.

Ik denk dat we hier vooral uit mee kunnen nemen dat originaliteit niet helemaal vanuit het niets hoeft te ontstaan zoals ik me eerder afvroeg. Gebruik maken van andere kunstenaars op een manier waardoor iets nieuws ontstaat als een soort optelsom van verschillende bestaande onderdelen. In eerste instantie lijkt het niet nieuw of origineel om ideeën en uitgangspunten over te nemen van anderen, maar door steeds nieuwe optelsommen te creëren kom je toch elke keer weer op iets anders uit.

Het begrip originaliteit is al meerdere malen aangevallen en afgeschreven, maar toch lijkt het elke keer weer opnieuw tot leven te komen. Het is tot nu toe elke keer weer in een nieuwe vorm teruggekomen. Zal de mens erin blijven slagen om het begrip in leven te houden? Of zal het straks voorgoed verslagen achterblijven?